

TITLUL PRELIMINAR. DOMENIUL DE REGLEMENTARE AL CODULUI DE PROCEDURĂ CIVILĂ ȘI PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE PROCESULUI CIVIL

Capitolul I. Domeniul de reglementare al Codului de procedură civilă

Art. 1. Obiectul și scopul Codului de procedură civilă. (1) Codul de procedură civilă, denumit în continuare *codul*, stabilește regulile de competență și de judecare a cauzelor civile, precum și cele de executare a hotărârilor instanțelor și a altor titluri executorii, în scopul îndeplinirii justiției în materie civilă.

(2) În îndeplinirea justiției, instanțele judecătorești îndeplinesc un serviciu de interes public, asigurând respectarea ordinii de drept, a libertăților fundamentale, a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și persoanelor juridice, aplicarea legii și garantarea supremației acesteia.

COMENTARIU

1. Codul de procedură civilă. Definiție. Cel dintâi articol al noului Cod de procedură civilă îl definește, prin obiect și scop. Codul rămâne reperul fundamental în procesul de îndeplinire a justiției în materie civilă, reunind regulile de competență, de judecată proprie-zisă și de executare a hotărârilor instanțelor și a altor titluri executorii.

În doctrină, Codul este definit sistemic, acesta fiind un sistem al normelor juridice procedurale, a căror aplicare asigură îndeplinirea actului de justiție în materie civilă, desfășurarea activității potrivit normelor procedurale de către organul de jurisdicție, părțile interesate, organele de executare, de către alte organe sau persoane care, în condițiile legii, participă la îndeplinirea justiției în cauzele civile, în scopul confirmării ori realizării drepturilor subiective, materiale sau a intereselor legitime^[1].

Acest sistem al normelor procedurale este aplicabil în materie civilă, termenul „civil” fiind utilizat în sens larg, incluzând și raporturile dintre profesioniști, precum și dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil (art. 3 NCC).

2. Obiectul Codului de procedură civilă. Din perspectiva obiectului de reglementare^[2], normele procedurale sunt: a) norme de organizare judecătorească (reglementează componerea și funcționarea instanțelor și, determinate de aceasta, incompatibilitatea, abținerea și recuzarea); b) norme de competență (generală, materială, teritorială); c) norme procedurale propriu-zise în procedura contencioasă și în procedura necontencioasă; d) norme de executare silită a hotărârilor pronunțate de instanțe și a altor titluri executorii.

Potrivit art. 632 NCPC, constituie titluri executorii: a) hotărârile judecătorești executorii (art. 633 NCPC); b) hotărârile judecătorești definitive (art. 634 NCPC); c) hotărârile arbitrale și alte hotărâri ale organelor cu atribuții jurisdicționale (art. 635 NCPC); d) titlurile execu-

^[1] I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, Ed. Wolters Kluwer, București, 2010, p. 43.

^[2] V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I, Ed. Național, București, 1996, p. 168-169.

torii europene (art. 636 NCPC); e) încheierile și procesele-verbale întocmite de executorii judecătorești [art. 638 alin. (1) pct. 1 NCPC]; f) înscrisurile autentice [art. 638 alin. (1) pct. 2 NCPC], înscrisurile autentice notariale (art. 639 NCPC); g) titlurile de credit sau alte înscrisuri cărora legea le recunoaște putere executorie [art. 638 alin. (1) pct. 3 NCPC].

3. Justiția, serviciu de interes public. Justiția se realizează prin instanțele judecătorești, iar acestea sunt cele expres și limitativ determinate prin Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată^[1], art. 2 alin. (2): a) Înalta Curte de Casație și Justiție; b) curțile de apel; c) tribunalele; d) tribunalele specializate; e) instanțele militare; f) judecătoriile.

Justiția reprezintă, conform legilor de organizare judiciară și cadrului legislativ actual, „un serviciu de interes public”^[2], exercitat pentru a asigura respectarea ordinii de drept, aplicarea legii, garantarea supremației legii, respectarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice. Apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale oricărei persoane poate fi realizată, așadar, exclusiv prin acest „serviciu de interes public”, iar accesul la justiție nu poate fi îngrădit (art. 6 din Legea nr. 304/2004, republicată).

Art. 2. Aplicabilitatea generală a Codului de procedură civilă. (1) Dispozițiile prezentului cod constituie procedura de drept comun în materie civilă.

(2) De asemenea, dispozițiile prezentului cod se aplică și în alte materii, în măsura în care legile care le reglementează nu cuprind dispoziții contrare.

COMENTARII

1. Caracterul normelor Codului de procedură civilă. Din prevederile art. 2 NCPC rezultă că există o procedură de drept comun, generală, aplicabilă, în principiu, tuturor litigiilor, în măsura în care nu există dispoziții contrare, și o procedură specială, aplicabilă într-o anumită materie, anumitor categorii de litigii.

Procedura de drept comun este aceea determinată prin normele generale ale noului Cod de procedură civilă, iar **procedura specială** reprezintă sistemul normelor speciale, aplicabile în anumite materii, strict determinate de lege, cu precizarea necesară că norme speciale pot fi identificate chiar în noul Cod de procedură civilă (spre exemplu, procedura ordonanței de plată, art. 1013-1024; procedura cu privire la cererile de valoare redusă, art. 1025-1032; procedura evacuării din imobilele folosite sau ocupate fără drept, art. 1033-1048 etc.).

Întrucât normele speciale nu reglementează în mod exhaustiv procedura într-o anumită materie, ele vor fi completate cu normele generale ale Codului. Spre exemplu, Legea nr. 554/2004 a contenciosului administrativ, Legea nr. 85/2006 privind procedura insolvenței.

2. Reguli de aplicare a normelor. Fiind derogatorii de la normele generale, normele speciale sunt de strictă interpretare și nu pot fi aplicate prin analogie.

Norma specială se aplică cu prioritate, chiar și atunci când este anterioară normei generale noi, întrucât aceasta din urmă nu ar putea afecta norma specială, în absența unei dispoziții exprese a legii.

Norma specială se completează cu norma generală, pentru aspectele pe care nu le reglementează, întrucât, de regulă, ea derogă numai în parte de la dreptul comun.

[1] M. Of. nr. 827 din 13 septembrie 2005.

[2] A se vedea art. 5 din Legea nr. 304/2004, republicată.

Textul normativ reglementează aplicarea legii în situația în care în materie există o reglementare specială, derogatorie de la normele noului Cod de procedură civilă, în cazul cererilor formulate după data de 15 februarie 2013. Dispozițiile art. 2 alin. (2) NCPC sunt norme menite să reglementeze **conflictul viitor de norme de procedură**, cele adoptate ulterior intrării în vigoare a noului Cod de procedură civilă.

Norma nu are rolul de a reglementa conflictul de legi rezultat între legile speciale existente la data de 15 februarie 2013 și noul Cod de procedură civilă. Un asemenea conflict este rezolvat de Legea nr. 76/2012. Or, conform art. 83 lit. k) din Legea nr. 76/2012, începând cu data de 15 februarie 2013 au fost abrogate orice dispoziții contrare Codului de procedură civilă, chiar cele cuprinse în legi speciale. Prin urmare, prioritate în aplicare au dispozițiile noului Cod de procedură civilă.

Art. 3. Aplicarea prioritara a tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului. (1) În materiile reglementate de prezentul cod, dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Constituția, Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și prezentul cod, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care prezentul cod conține dispoziții mai favorabile.

Art. 4. Aplicarea prioritara a dreptului Uniunii Europene. În materiile reglementate de prezentul cod, normele obligatorii ale dreptului Uniunii Europene se aplică în mod prioritar, indiferent de calitatea sau de statutul părților.

COMENTARII la art. 3 și art. 4

1. Principiul aplicării prioritare a normelor convenționale și comunitare. Categorii de norme de procedură civilă. Dispozițiile art. 20 din Constituția României^[1] sunt reiterate în cuprinsul art. 3 și art. 4 NCPC, consacrand procedural principiul aplicării prioritare a normelor Convenției europene și a celor comunitare, cu referire atât la normele primare, cât și la cele derivate.

În materiile care fac obiectul reglementării noului Cod de procedură civilă (competența, procedura de judecată, executarea silită), dispozițiile referitoare la drepturile și libertățile cetățenilor urmează a fi interpretate și aplicate în concordanță cu prevederile Convenției, iar dacă există neconcordanțe cu normele interne, au prioritate normele Convenției, exceptând ipoteza în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

Tot astfel, art. 4 obligă la aplicarea prioritara a normelor comunitare în raport de normele naționale, în materiile reglementate de cod, aceasta independent de calitatea (reclamant sau pârât) sau de statutul (persoană fizică sau juridică) părților.

S-a spus astfel^[2] că se poate distinge, în actuala reglementare, între patru categorii de norme de procedură civilă, și anume: a) normele interne, naționale; b) normele convenționale,

[1] „Art. 20. Tratatelor internaționale privind drepturile omului. (1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

[2] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 53.

cele originare și derivate ale Convenției europene a drepturilor omului, împreună cu protocoalele adiționale și jurisprudența Curții Europene; c) normele comunitare, europene, cele ale instituțiilor Uniunii Europene, împreună cu jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene; d) normele cuprinse în alte documente internaționale, la care România a aderat.

2. Invocarea neconcordanței dintre o normă internă și o normă convențională/comunitară. Neconcordanța dintre o normă internă și o normă a Convenției europene poate fi invocată în fața unei instanțe judecătorești, pe calea **excepției de neconvenționalitate**, precum și în fața Curții Constituționale, ca **excepție de neconstituționalitate**^[1].

3. Integrarea normelor convenționale/comunitare în sistemul normelor de procedură civilă. Dacă norma comunitară este de aplicabilitate imediată, pentru orice altă normă internațională, integrarea în dreptul intern este condiționată de compatibilitatea cu prevederile Constituției.

Integrarea normelor Convenției europene și a celor comunitare în sistemul normelor de procedură civilă obligă la o reevaluare a funcției jurisdicționale a judecătorului național, conturată în sensul celor ce urmează:

- judecătorul investit cu soluționarea unui litigiu civil are obligația să identifice atât norma internă incidentă, cât și reglementarea convențională, inclusiv jurisprudențială;
- în aplicarea normelor, judecătorul este obligat să țină seama de principiul priorității normelor convenționale, înlăturat numai atunci când normele naționale sunt mai favorabile;
- judecătorul este obligat să valorizeze în considerentele propriei hotărâri jurisprudența instanțelor europene, în litigii similare;
- judecătorul își va reconsidera propria hotărâre, pe calea revizuirii, în temeiul unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului^[2].

Capitolul II. Principiile fundamentale ale procesului civil

Art. 5. Îndatoriri privind primirea și soluționarea cererilor. (1) Judecătorii au îndatorirea să primească și să soluționeze orice cerere de competența instanțelor judecătorești, potrivit legii.

(2) Niciun judecător nu poate refuza să judece pe motiv că legea nu prevede, este neclară sau incompletă.

(3) În cazul în care o pricină nu poate fi soluționată nici în baza legii, nici a uzanțelor, iar în lipsa acestora din urmă, nici în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare, ea va trebui judecată în baza principiilor generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele acesteia și ținând seama de cerințele echității.

(4) Este interzis judecătorului să stabilească dispoziții general obligatorii prin hotărârile pe care le pronunță în cauzele ce îi sunt supuse judecării.

COMENTARII

1. Obligația judecătorului de a primi și de a soluționa o cerere. Articolul 5 NCPC consacră, cu valoare de principiu fundamental al procesului civil, obligația judecătorului de

[1] C.L. Popescu, Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri, Ed. All Beck, București, 2000, p. 268.

[2] Potrivit art. 509 alin. (1) pct. 10 NCPC.

a primi și de a soluționa orice cerere de competența instanțelor judecătorești, chiar și atunci când legea nu prevede, este neclară sau incompletă. Totodată, se interzice judecătorului să stabilească, prin hotărârile pe care le pronunță, în cauze concrete, dispozițiile general obligatorii.

Această obligație este corelativă dreptului de acces la justiție al cetățeanului și implică:

- primirea și înregistrarea oricărei cereri adresate instanței de judecată;
- soluționarea oricărei cereri care este de competența instanței de judecată;
- exercitarea funcției jurisdicționale de către judecător, chiar și atunci când legea este lacunară, incompletă sau interpretabilă. Sunt integrate astfel în noul Cod de procedură civilă dispozițiile fostului art. 3 C. civ. 1864, referitoare la „denegarea de dreptate”;
- interzicerea funcției „creatoare” a instanțelor judecătorești, prin elaborarea unor norme juridice de aplicație generală, în cuprinsul hotărârilor pe care le pronunță.

2. Izvoarele dreptului. Remediul situației în care legea nu prevede, este neclară sau incompletă. Principalul izvor al dreptului procesual civil rămâne legea: Codul de procedură civilă și legile speciale.

Atunci când legea nu poate fi aplicată întrucât nu prevede, este neclară sau incompletă, judecătorul, care nu poate refuza să judece pentru acest motiv, are dreptul și obligația de a apela la alte izvoare și metode de interpretare, subsidiare legii, în ordinea prescrisă de legiuitor, și care nu este una aleatorie, respectiv: **uzanțele**, înțelese ca fiind obiceiurile statornicite într-un anumit loc, totalitatea practicilor dintr-un anumit domeniu; **analogia**, aplicând dispoziții legale privitoare la situații asemănătoare, acolo unde legea nu dispune; **principiile generale ale dreptului**, înțelese ca reguli generale și imperative. Așadar, legea, uzanțele, analogia și principiile generale ale dreptului urmează a fi aplicate în circumstanțele concrete ale cauzei și ținând seama de cerințele echității.

Enumerarea izvoarelor și a criteriilor de interpretate a legii este **limitativă** și obligă la respectarea **ordinii de prioritate** menționate. Nu va putea fi soluționată o pricină evocând un principiu general al dreptului, precum buna-credință, legalitatea, dreptul la apărare, dreptul de acces la justiție, egalitatea de arme etc., atunci când există o dispoziție expresă și clară a legii, aplicarea legii fiind obligatorie și prioritară.

Art. 6. Dreptul la un proces echitabil, în termen optim și previzibil. (1) Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în termen optim și previzibil, de către o instanță independentă, imparțială și stabilă de lege. În acest scop, instanța este datoare să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a judecății.

(2) Dispozițiile alin. (1) se aplică în mod corespunzător și în faza executării silite.

COMENTARII

1. Dreptul la un proces echitabil în materie civilă. Acest text normativ reglementează, în acord cu dispozițiile Convenției europene, cu cele comunitare și internaționale^[1], drepturi procedurale care se constituie în tot atâtea garanții pentru punerea în valoare a drepturilor și libertăților ce sunt recunoscute unei persoane în fața instanței de judecată^[2]. Este ceea ce în mod generic a fost denumit „dreptul la un proces echitabil în materie

^[1] Articolul 6 din Convenția europeană a drepturilor omului; art. 10 și art. 11 par. 1 din Declarația universală a drepturilor omului; art. 14 din Pactul internațional O.N.U. privitor la drepturile civile și politice din anul 1966; art. 8 din Convenția interamericană a drepturilor omului; art. 7 par. 1 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor.

^[2] C. Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 358.

civilă” și apare reglementat în mod similar în documentele internaționale. De altfel, chiar similitudinea care există între numărul acestui articol și acela al normei convenționale este sugestivă și vădește o intenție în acest sens.

Totodată, principiul a fost consacrat legislativ prin Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată, care în cuprinsul art. 10 stipulează cu valoare de principiu că toate persoanele au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, de către o instanță imparțială și independentă, constituită potrivit legii.

2. Garanțiile dreptului la un proces echitabil. În cuprinsul acestui drept complex pot fi identificate următoarele componente:

2.1. Dreptul persoanei la o instanță independentă, imparțială și stabilită de lege. Cunoscut sub denumirea de „dreptul la un tribunal”, acest drept este o creație a jurisprudenței Curții Europene, dezvoltată în aplicarea dispozițiilor art. 6 parag. 1 din Convenție.

a) Dreptul la o instanță. În concepția instanței europene, dreptul la un tribunal reprezintă o componentă esențială a dreptului instituit prin art. 6 parag. 1, pentru că orice persoană care este parte într-un proces civil are dreptul să beneficieze de un proces echitabil. Curtea Europeană a decis, cu valoare de principiu, că art. 6 parag. 1 garantează practic fiecărei persoane **dreptul ca o instanță să soluționeze orice contestație cu privire la drepturile și obligațiile sale civile**, consacrand astfel dreptul la un tribunal, care include și **dreptul de a sesiza o instanță**^[1]. Totodată, Curtea Europeană a precizat că acest drept, pe care Convenția îl recunoaște, nu este unul absolut, admitând implicit restrângeri. Astfel, statele contractante dispun de o anumită marjă de apreciere, în ceea ce privește modalitatea de reglementare a dreptului de acces la un tribunal, esențial fiind ca prin aceste **limitări** admise, el să nu fie atins în însăși substanța sa.

Din perspectiva jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, apare util a sublinia că instanța europeană a hotărât în sensul că limitările dreptului de acces la un tribunal cuprind și condițiile în care poate fi atacată o hotărâre a unor instanțe de fond^[2]. Prevederile art. 6 parag. 1 din Convenție nu presupun obligatoriu existența dublului grad de jurisdicție. Ca atare, dublul grad de jurisdicție nu constituie un principiu fundamental, procesul echitabil implicând nu existența dublului grad de jurisdicție, ci **accesul egal la gradele de jurisdicție** stabilite prin legea națională a statului^[3].

Totodată, Curtea Europeană a decis că exercițiul dreptului de acces la un tribunal, pentru a fi efectiv, nu poate fi afectat de existența unor obstacole de drept ori de fapt. Astfel, referitor la **obstacolele de drept**, Curtea Europeană a arătat că exercitarea căilor de atac interne numai pentru a se constata inadmisibilitatea unor acțiuni nu corespunde imperativelor art. 6 parag. 1 și pune în discuție substanța dreptului la un tribunal, fiind necesar ca legislația națională să asigure oricărei persoane posibilitatea clară și concretă de a contesta un act ce constituie ingerință în drepturile sale^[4]. În privința **obstacolelor de fapt**, care ar putea pune în discuție dreptul la un tribunal, Curtea Europeană a precizat că absența unor dispoziții legale privitoare la acordarea asistenței judiciare ar putea reprezenta un astfel de obstacol, iar în același sens ar opera și simplificarea procedurilor judiciare^[5].

[1] C.E.D.O., *Golder c. Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord*, hot. din 21 februarie 1975, www.echr.coe.int.

[2] C.E.D.O., *Guérin c. Franței*, hot. din 29 iulie 1998, www.echr.coe.int.

[3] M. Tăbârcă, Principiul dreptului la un proces echitabil, în termen optim și previzibil, în lumina noului Cod de procedură civilă, în *Dreptul nr. 12/2010*, p. 44.

[4] C.E.D.O., *D. Geoffre de la Pradelle c. Franței*, hot. din 16 decembrie 1992, www.echr.coe.int; *Lupaș c. României*, hot. din 14 decembrie 2006 (M. Of. nr. 464 din 10 iulie 2007); *Derscariu c. României*, dec. asupra admisibilității din 26 august 2008, www.echr.coe.int; *Costea ș.a. c. României*, dec. asupra admisibilității din 31 martie 2009, www.echr.coe.int.

[5] C.E.D.O., *Del Sol c. Franței*, hot. din 26 februarie 2002, www.echr.coe.int.

Conform jurisprudenței Curții Europene, dreptul de acces la un tribunal impune, printre altele, și respectarea **principiului securității juridice**, ceea ce presupune un cadru legislativ în care soluția dată în mod definitiv oricărui litigiu de către instanțe să nu mai poată fi rediscutată^[1].

Curtea a sancționat și posibilitatea atacării unei hotărâri judecătorești definitive de către o autoritate statală, sesizată de una dintre părțile aflate în proces, apreciind că respectarea principiului **autorității lucrului judecat** semnifică faptul că nicio parte nu este abilitată să solicite revizuirea unei hotărâri judecătorești definitive și executorii în scopul de a obține reexaminarea cauzei și o nouă hotărâre, iar jurisdicțiile superioare trebuie să utilizeze competența lor cu privire la posibilitatea redeschiderii unor proceduri exclusiv pentru a îndrepta erorile de fapt sau de drept, iar nu în scopul de a proceda la o nouă verificare a cauzei^[2].

Dreptul de acces la un tribunal a fost corelat cu principiul securității juridice nu doar prin prisma autorității lucrului judecat și a posibilității de redeschidere, în cazuri excepționale, a unei proceduri naționale, ci și prin raportare la existența unor **divergențe jurisprudențiale**, generate de interpretarea unor dispoziții din legislația națională. Curtea Europeană a pornit de la premisa jurisprudențială că soluțiile naționale divergente nu reprezintă o situație contrară prevederilor Convenției, fiind consecința inerentă „a oricărui sistem judiciar bazat pe un ansamblu de jurisdicții de fond ce au o anumită competență teritorială”^[3]. Referitor la jurisdicțiile instanțelor superioare, de apel ori de recurs, Curtea Europeană a apreciat că acestea sunt obligate să acorde atenție interpretării armonioase a normelor privitoare la condițiile și termenele în care poate fi atacată o hotărâre a unei instanțe de fond și să asigure interpretarea unitară a dispozițiilor legale aplicabile cauzelor pe care le judecă în exercitarea căilor de atac^[4]. Instanțele supreme naționale trebuie să asigure previzibilitatea și coerența jurisprudenței tuturor jurisdicțiilor naționale, pe calea unor mecanisme specifice, de natură să conducă la realizarea acestui obiectiv^[5].

Dreptul la un tribunal semnifică, în jurisprudența Curții Europene, nu doar posibilitatea efectivă de a te adresa unui organ de plină jurisdicție, ci și dreptul de a beneficia de **executarea hotărârii** astfel obținute. Altfel, dreptul la un tribunal ar fi iluzoriu dacă, în conformitate cu legislația națională, o decizie definitivă și executorie ar rămâne inoperantă în privința uneia dintre părțile procesului, cea care a câștigat procesul. Prin urmare, este corect ca toate garanțiile unei proceduri judiciare (echitatea, publicitatea, celeritatea) să aibă în vedere și executarea hotărârii. Executarea unei hotărâri judecătorești face parte integrantă din noțiunea de proces, așa cum aceasta este înțeleasă și în jurisprudența Curții Europene^[6].

Curtea a precizat că, din perspectiva executării hotărârilor civile, art. 6 parag. 1 vizează hotărârile judecătorești definitive și obligatorii, nu și pe acelea care pot fi supuse unui control în fața celei mai înalte instanțe din stat și, eventual, infirmate. Curtea a subliniat că principiul dreptului la un tribunal este important în contextul **contenciosului adminis-**

[1] C.E.D.O., *Brumărescu c. României*, hot. din 31 august 2000 (M. Of. nr. 414 din 31 august 2000).

[2] C.E.D.O., *Cornif c. României*, hot. din 11 ianuarie 2007, www.csm1909.ro.

[3] C.E.D.O., *Păduraru c. României*, hot. din 1 decembrie 2005 (M. Of. nr. 514 din 14 iunie 2006); *Santos Pinto c. Portugalia*, hot. din 20 mai 2008, www.echr.coe.int.

[4] C.E.D.O., *Tudor Tudor c. României*, hot. din 24 martie 1999 (M. Of. nr. 778 din 13 noiembrie 2009).

[5] C.E.D.O., *Beian c. României*, hot. din 6 decembrie 2007 (M. Of. nr. 616 din 21 august 2008).

[6] C.E.D.O., *Ruianu c. României*, hot. din 17 iunie 2003 (M. Of. nr. 1139 din 2 decembrie 2004); *Sabin Popescu c. României*, hot. din 2 iunie 2004 (M. Of. nr. 770 din 24 august 2005); *Dragne c. României*, hot. din 7 aprilie 2005 (M. Of. nr. 574 din 22 august 2007); *Tăculescu ș.a. c. României*, hot. din 1 aprilie 2008, *Vasile Nițescu c. României*, hot. din data de 21 aprilie 2009; *Groza și Marin c. României*, hot. din 2 iunie 2009, www.echr.coe.int.

trativ, pentru că, atunci când o persoană atacă un act administrativ în fața celei mai înalte jurisdicții administrative a unui stat, urmărește nu doar desființarea actului litigios, ci și înlăturarea tuturor efectelor lui, ceea ce implică obligația față de administrație să execute hotărârea judecătorească. Dacă se poate admite ca statele contractante, în circumstanțe excepționale, să intervină într-o procedură de executare a unei hotărâri judecătorești, o astfel de intervenție nu poate fi de natură să influențeze, să împiedice ori să întârzie în mod excesiv executarea și, cu atât mai puțin, să repună în discuție fondul dreptului.

Relativ la **intervenția puterii legislative sau a puterii executive** într-o procedură judiciară aflată în curs de derulare, Curtea a statuat în sensul că imposibilitatea pentru tribunale de a examina legalitatea unor decizii ale autorității administrative ce poartă asupra unor drepturi cu caracter civil, imposibilitate care rezultă din modificarea legislației în domeniul competenței tribunalelor, în cursul desfășurării procedurii, aduce atingere substanței dreptului de acces la un tribunal^[1]. Ea a decis, însă, că declararea ca inadmisibil de către instanța supremă a unui recurs, ca urmare a modificării legislative privitoare la valoarea litigiului de la care această cale de atac este admisibilă, nu aduce atingere substanței dreptului la un tribunal, deoarece soluția adoptată are la bază principiul aplicării imediate a normelor de procedură, iar, pe de altă parte, modificarea legislativă a urmărit un scop legitim, și anume evitarea unei aglomerări excesive a rolului instanței supreme naționale^[2].

Legat de acest principiu al dreptului la un tribunal, Curtea Europeană a observat că în sistemul juridic al statelor contractante **renunțarea** la acest drept garantat de art. 6 parag. 1 este posibilă și se întâmplă în mod frecvent în raporturile civile, sub forma **clauzelor contractuale de arbitraj**. O asemenea renunțare prezintă avantaje pentru cei interesați și pentru o bună administrare a justiției, iar, în principiu, ea nu este contrară dispozițiilor Convenției^[3].

b) Dreptul la o instanță stabilită de lege. Principiul consacrat prin art. 6 NCPC, acela al dreptului la o instanță independentă, imparțială și stabilită prin lege, vizează atât organizarea sistemului judiciar în ansamblu, cât și funcționarea în concret a instanței, în cadrul unui proces. Acest principiu a fost consacrat în legislația internă prin art. 6 din Legea nr. 304/2004, republicată, conform căruia orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor sale legitime în exercitarea dreptului său la un proces echitabil, accesul la justiție neputând fi îngrădit. Utilizarea adjectivului pronominal „orice” nu este întâmplătoare, ea evocă principiul egalității în drepturi, toate persoanele fiind egale în fața legii, fără privilegii și discriminări, iar, pe de altă parte, apare obligatoriu ca justiția să se realizeze în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine ori condiție socială sau orice alte criterii discriminatorii.

Legitimitatea instanței trimite la normele de organizare judiciară, cele care reglementează alcătuirea completelor de judecată în primă instanță, în apel și în recurs, iar uneori chiar în raport cu natura litigiului. Astfel, potrivit dispozițiilor art. 2 din Legea nr. 304/2004, republicată, justiția se realizează prin următoarele instanțe judecătorești: Înalta Curte de Casație și Justiție, curții de apel, tribunale, tribunale specializate, instanțe militare, judecătoria. Conform art. 54 din Legea nr. 304/2004, cauzele date, potrivit legii, în competența de primă instanță a judecătoriai, tribunalului și curții de apel se judecă în complet format dintr-un judecător, cu excepția cauzelor având ca obiect litigii de muncă și asigurări sociale. Apelurile se judecă în complet format din doi judecători, iar recursurile în complet

[1] C.E.D.O., *Crișan c. României*, hot. din 27 mai 2003 (M. Of. nr. 1136 din 1 decembrie 2004).

[2] C. Bîrsan, *Convenția ...*, 2010, p. 457.

[3] *Idem*, p. 468.

format din trei judecători, cu excepția cazurilor în care legea prevede altfel. Completul pentru soluționarea în primă instanță a cauzelor privind conflictele de muncă și asigurări sociale se constituie dintr-un judecător și doi asistenți judiciari, care participă la deliberări cu vot consultativ și semnează hotărârile pronunțate (art. 55 din Legea nr. 304/2004, republicată).

Referitor la această condiție pe care trebuie să o îndeplinească un tribunal, aceea de a fi stabilit de lege, Curtea Europeană a statuat că această expresie reflectă un principiu al statului de drept, inerentă sistemului Convenției și protocoalelor adiționale. Sintagma „stabilit de lege” vizează atât existența însăși a tribunalului, cât și structura completului de judecată pentru fiecare cauză, iar noțiunea de „lege” privește atât legislația referitoare la stabilirea și competența organelor judiciare, dar și orice altă dispoziție de drept intern a cărei nerespectare ar fi de natură să conducă la constatarea iregularității participării unui membru al completului de judecată la soluționarea unei anumite cauze. Așadar, din acest punct de vedere, este vorba despre normele care reglementează **mandatul, incompatibilitatea și recuzarea magistraților**^[1].

c) Dreptul la o instanță independentă. O altă exigență pe care trebuie să o îndeplinească tribunalul este aceea referitoare la independență, condiție a imparțialității, neutralității și obiectivității judecătorilor care compun completul de judecată învestit cu soluționarea unei cauze concrete. Independența vizează sistemul judiciar în ansamblu și pe fiecare judecător în parte.

În aprecierea independenței instanței, Curtea Europeană a stabilit prin jurisprudența sa că ar trebui avute în vedere următoarele criterii: modul de desemnare și durata mandatului judecătorilor; existența unei protecții adecvate împotriva presiunilor exterioare; posibilitatea de a se verifica aparența de independență; modul de valorificare a controlului judiciar; susținerea bugetară a instanțelor^[2]. Din perspectiva independenței, a imparțialității instanței, Curtea Europeană a stabilit că obligația judecătorilor de a se conforma unei jurisprudențe conturate în secțiile unite de către instanța supremă nu contravine caracterului independent al unui tribunal, întrucât reunirea în camere sau secții a unei înalte jurisdicții are drept scop conferirea unei autorități deosebite unor decizii de principiu, în domeniul importante ale activității judiciare, fără ca prin aceasta să se aducă atingere dreptului și îndatoririi instanțelor inferioare de a examina, în totală independență, cauzele concrete ce le sunt deduse soluționării^[3].

d) Dreptul la o instanță imparțială. Cea de-a treia condiție impusă unei instanțe este aceea referitoare la imparțialitate, la absența oricărei prejudecăți sau idei preconcepute privind soluția unui proces. Principiul conform căruia se prezumă că un tribunal este lipsit de orice prejudecată sau parțialitate reflectă, în jurisprudența Curții Europene, un aspect al preeminenței dreptului, în sensul că hotărârea tribunalului este definitivă și are forță obligatorie, exceptând ipoteza în care aceasta este infirmată de o jurisdicție superioară pentru nelegalitate sau inechitate.

Potrivit instanței europene, imparțialitatea trebuie apreciată într-un dublu sens, și anume: o imparțialitate **personală, subiectivă**, ce semnifică convingerea personală a unui judecător într-o anumită împrejurare, iar, pe de altă parte, o imparțialitate **funcțională, obiectivă**, ce urmărește a determina dacă judecătorul oferă toate garanțiile suficiente pentru a exclude în persoana lui orice bănuială legitimă.

[1] C. Bîrsan, *Convenția ...*, 2010, p. 469.

[2] *Idem*, p. 471.

[3] C.E.D.O., *Ciobanu c. României*, hot. din 16 iulie 2002; *Curuțiu c. României*, hot. din 22 octombrie 2002, www.echr.coe.int.

Dacă în privința imparțialității subiective, aceasta se prezumă până la proba contrară, referitor la imparțialitatea obiectivă a instanței este necesar a se determina dacă, independent de conduita personală a judecătorilor din compunerea completului de judecată, există împrejurări sau fapte verificabile care autorizează a se pune în discuție imparțialitatea lor. Din această perspectivă, chiar și aparențele au un rol deosebit și, tocmai de aceea, orice judecător despre care s-ar putea crede că nu ar fi pe deplin imparțial cu privire la judecarea cauzei ce i-a fost dată spre soluționare este obligat să se abțină de la judecată.

În privința imparțialității subiective a judecătorului, aparențele au un rol decisiv, în limite rezonabile, pentru că nu s-ar putea considera, spre exemplu, că simplul fapt pentru un judecător de a fi luat o anumită decizie înaintea procesului se poate considera întotdeauna că ar justifica în sine o bănuială de imparțialitate în privința sa, ceea ce trebuie avut în vedere fiind întinderea și importanța măsurii luate. Tot astfel, cunoașterea aprofundată a dosarului de către un judecător nu implică nicio prezumție de imparțialitate a sa la momentul judecării pricinii pe fond, iar aprecierea preliminară a datelor disponibile din dosar nu poate semnifica faptul că ar fi de natură să influențeze aprecierea finală^[1].

Esențial rămâne, așa după cum s-a spus, că nu este suficient să se facă dreptate, ci trebuie să se și vadă cum se face dreptate (*justice must not only be done, it must also be seen to be done*)^[2].

2.2. Dreptul persoanei care s-a adresat unei instanțe de judecată de a-i fi judecată cauza în mod echitabil. Cu referire la acest drept, în literatura juridică s-a apreciat că exprimă dreptul „la o justă proporție” între părțile din litigiu, însumând toate componentele unei bune administrări a justiției, precum: obiectivitate, imparțialitate, loialitate, activism judiciar^[3].

În sistemul Convenției europene a drepturilor omului, dreptul la un proces echitabil a fost abordat dintr-o dublă perspectivă, și anume: o perspectivă largă, care include toate garanțiile pe care le instituie art. 6 par. 1 din Convenție, și o perspectivă restrânsă, care include garanțiile specifice dreptului la un proces echitabil într-o anumită materie.

Articolul 6 din Convenție garantează fiecărei persoane dreptul la un proces echitabil, însă nu reglementează chestiunile de detaliu ale desfășurării procesului, care țin de competența legislației naționale. Curtea Europeană verifică astfel dacă, în ansamblul ei, procedura de judecată în discuție a fost echitabilă, cu alte cuvinte, dacă ea s-a desfășurat în conformitate cu exigențele impuse în acest sens de Convenție^[4]. Prin urmare, într-o cauză concretă dedusă judecării urmează a se aprecia de către instanța națională dacă, în ansamblu, procedura urmată respectă dreptul la un proces echitabil, iar în concret, în funcție de circumstanțele cauzei, dacă acest drept a fost respectat, prin identificarea unor eventuale vicii de procedură.

2.3. Dreptul persoanei care s-a adresat unei instanțe de judecată de a-i fi judecată cauza în termen optim și previzibil. Principiul celerității procedurilor judiciare, consacrat în legislația internă în cuprinsul art. 10 din Legea nr. 304/2004, republicată, apare în prezent stipulat și printr-o normă procedurală și reprezintă o garanție de ordin general a dreptului la un proces echitabil.

Convenția europeană a impus și ea respectarea unui termen rezonabil pentru îndeplinirea actului de justiție, fiind necesar ca justiția să fie administrată fără întârzieri de natură

[1] C.E.D.O., *Castillo Algar c. Spaniei*, hot. din 28 octombrie 1998; *Morel c. Franței*, hot. din 6 iunie 2000, www.echr.coe.int.

[2] C. Bîrsan, *Convenția ...*, 2010, p. 476.

[3] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 139.

[4] C. Bîrsan, *Convenția ...*, 2010, p. 485.

a-i compromite eficacitatea și credibilitatea. Termenul rezonabil constituie doar „o limită minimă” dincolo de care se poate reține încălcarea Convenției^[1]. Examinarea duratei termenului rezonabil se face prin luarea în considerare a **ansamblului procedurii litigioase**, astfel cum aceasta s-a derulat în fața instanțelor care au intervenit în proces^[2].

Curtea a subliniat că numai întârzierile imputabile autorităților judiciare competente pot conduce la eventuala constatare a depășirii unui termen rezonabil, astfel încât nici măcar sistemele de drept ce consacră principiul conducerii procesului de către părți nu îi dispensează pe judecători de a asigura celeritatea lui, fiind evidențiat **rolul activ al judecătorului** în materie^[3].

Curtea Europeană a arătat că o supraîncărcare temporară a rolului unui tribunal nu angajează responsabilitatea statelor contractante dacă acestea adoptă cu promptitudine măsuri de natură să remedieze o anumită situație, în care apare ca justificată stabilirea unei anumite ordini provizorii în soluționarea cauzelor, întemeiată pe urgența și importanța lor. În aprecierea caracterului rezonabil al unei proceduri judiciare, care este necesar să fie făcută pentru fiecare cauză în parte, în funcție de circumstanțele concrete, pot fi urmărite și următoarele **criterii**, consacrate jurisprudențial de instanța europeană, și anume: complexitatea cauzei în fapt și în drept; comportamentul părților din proces; comportamentul autorităților statale competente^[4].

Totodată, apare util a sublinia că, potrivit jurisprudenței Curții Europene, în materie civilă, termenul rezonabil are ca punct de plecare, de regulă, ziua în care instanța de fond a fost învestită cu soluționarea litigiului și acoperă ansamblul derulării procedurilor în cauză, până la soluționarea definitivă a procesului. Mai mult, termenul rezonabil în procedurile civile poate include și durata unei proceduri administrative preliminare, atunci când posibilitatea sesizării tribunalului este condiționată în mod obligatoriu de parcurgerea unei asemenea proceduri, urmând a fi considerată drept reper ziua când a fost sesizată autoritatea administrativă competentă. Acest termen se întinde și asupra procedurilor de executare a hotărârilor judecătorești, considerată parte integrantă a noțiunii de proces, momentul final reprezentându-l ziua în care au fost finalizate procedurile de executare a hotărârii^[5].

Atunci când soluția procedurii derulate în fața Curții Constituționale naționale influențează soluția litigiului, termenul rezonabil cuprinde și durata procedurii constituționale, dar nu și pe aceea a examinării unui recurs prejudicial de către Curtea de Justiție a Comunităților Europene, deoarece, în acest caz, s-ar aduce atingere sistemului instituit prin dispozițiile tratatelor instituționale ale Uniunii^[6].

În jurisprudența instanței europene au fost conturate **împrejurări care nu reprezintă motive de natură să justifice durata excesivă a procedurilor judiciare**, precum: aglomerația rolului instanțelor naționale, schimbarea repetată a completelor de judecată, greva avocaților, adoptarea unor reforme ale Curții de Conturi^[7]. Tot astfel, nici activitatea unui

[1] A se vedea Programul-cadru al Comisiei Europene pentru Eficacitatea Justiției (CEPEJ), Strasbourg, 11 iunie 2004, pct. 3-5, 14, 50-51, 56-57, 67, 92.

[2] C.E.D.O., *Castell c. Franței*, hot. din 21 martie 2000, www.echr.coe.int.

[3] C.E.D.O., *Taşchină c. României*, hot. din 1 iulie 2008, www.echr.coe.int.

[4] C.E.D.O., *Stoianova și Nedelcu c. României*, hot. din 4 august 2005 (M. Of. nr. 562 din 16 august 2007); *Văcăruș c. României*, hot. din 4 noiembrie 2008, www.echr.coe.int; *Didu c. României*, hot. din 14 aprilie 2009 (M. Of. nr. 739 din 30 octombrie 2009).

[5] C. *Bîrsan*, *Convenția ...*, 2010, p. 524.

[6] *Idem*, p. 525.

[7] C.E.D.O., *Mutti c. Italiei*, hot. din 23 martie 1994; *Fisanotti c. Italiei*, hot. din 23 aprilie 1998, www.echr.coe.int.

expert nu poate constitui un motiv justificat pentru prelungirea unei proceduri judiciare, acesta desfășurându-și activitatea sub controlul instanței de judecată, care trebuie să îl oblige la respectarea termenelor pe care i le acordă pentru efectuarea lucrărilor tehnice pentru soluționarea unor pricini^[1].

Conform Curții Europene, instanțele naționale trebuie să acorde o importanță specială respectării principiului termenului rezonabil în materie civilă, în anumite litigii, precum: indemnizarea victimelor unor accidente de circulație, litigii de muncă și asigurări sociale, în materia raporturilor de familie, în cauzele privitoare la starea și capacitatea persoanelor, în procedurile de expropriere^[2].

Garanția respectării principiului celerității procedurii o reprezintă acele dispoziții procedurale prin care se fixează durata unor proceduri și se intervine prin măsuri adecvate în cazul întârzierii lor, în scopul declarat al unei semnificative reduceri a duratei proceselor civile. În acest sens, sunt relevante noile dispoziții ale art. 238 NCPC, care conferă judecătorului dreptul și obligația de a estima durata necesară cercetării procesului în funcție de împrejurările concrete ale cauzei, astfel încât procesul să fie soluționat într-un termen optim și previzibil, dar și dispozițiile art. 241 NCPC, care obligă judecătorul să fixeze termene scurte, chiar de la o zi la alta și să ia anumite măsuri pentru asigurarea celerității. Totodată, dispozițiile Titlului IV al Cărtii a II-a, Contestația privind tergiversarea procesului, se doresc a fi garanții suplimentare ale respectării dreptului la soluționarea procesului într-un termen optim și previzibil. În același context pot fi evocate dispozițiile art. 187 și art. 189 NCPC, care permit aplicarea amenzii judiciare și obligarea la despăgubiri a celui care, cu intenție sau din culpă, a pricinuit amânarea judecării sau a executării silite.

3. Obligațiile instanței. Corelativ acestui drept, textul de lege analizat stipulează, la finalul alin. (1), obligațiile instanței de judecată sesizate cu judecarea unei cauze, și anume: obligația instanței de a dispune toate **măsurile permise de lege**; obligația instanței de a asigura **desfășurarea judecării cu celeritate**.

4. Aplicarea dreptului la un proces echitabil în faza executării silite. În cuprinsul alin. (2) al art. 6 NCPC se precizează expres că toate aceste drepturi ale persoanei și obligații corelative ale instanței de judecată, respectiv ale organelor competente să acționeze în faza executării silite, în principiu, executorul judecătoresc, care are plenitudine de competență, se aplică și pentru această fază a procesului civil. Astfel, este exprimată unitatea procesului civil de la momentul inițierii sale, prin înregistrarea cererii de chemare în judecată, și până la momentul finalizării, în procedura executării silite a hotărârii judecătorești.

Art. 7. Legalitatea. (1) Procesul civil se desfășoară în conformitate cu dispozițiile legii.

(2) Judecătorul are îndatorirea de a asigura respectarea dispozițiilor legii privind realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților din proces.

COMENTARII

1. Legalitatea procesului civil. Acest principiu exprimă necesitatea desfășurării procesului civil în cadrul legal stabilit prin normele constituționale și cele cuprinse în legi

[1] C.E.D.O., *Ridi c. Italiei*, hot. din 27 februarie 1992, www.echr.coe.int.

[2] C.E.D.O., *Gheorghe și Maria Mihaela Dumitrescu c. României*, hot. din 29 iulie 2008; *Codarcea c. României*, hot. din 2 iunie 2009; *Nibbio c. Italiei*, hot. din 26 februarie 1992; *Martin c. României*, hot. din 10 martie 2009; *Laino c. Italiei*, hot. din 18 februarie 1999, www.echr.coe.int.

ordinare (Codul de procedură civilă și legile speciale). Principiul legalității procesului civil a fost consacrat constituțional prin art. 124, art. 126 și art. 129 din Constituție, precum și în cuprinsul Legii nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor și al Legii nr. 304/2004 privind organizarea judiciară. Astfel, conform actelor normative evocate, justiția se desfășurează în numele legii, în mod egal pentru toți, de către instanțele judecătorești prevăzute de lege, a căror competență, alcătuire și compunere se fac cu respectarea dispozițiilor legii. Hotărârile judecătorești pot fi desființate sau modificate numai în căile de atac prevăzute de lege și exercitate conform dispozițiilor legale.

Potrivit jurisprudenței Curții Europene, acest principiu presupune existența unor norme de drept **accesibile, precise și previzibile**, care să ofere informații suficiente, în funcție de circumstanțele cauzei, asupra normelor juridice aplicabile și să permită persoanei interesate să răspundă exigențelor legii, cunoscând consecințele săvârșirii unui act procesual^[1].

2. Asigurarea respectării legii procesuale civile de către judecător. Corelativ, este stipulată obligația judecătorului de a asigura respectarea dispozițiilor legii de procedură, a celor care consacră realizarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părților. Garantul respectării principiului legalității procesului civil este, așadar, în concepția legiuitorului, însuși judecătorul.

Art. 8. Egalitatea. În procesul civil părților le este garantată exercitarea drepturilor procesuale, în mod egal și fără discriminări.

COMENTARII

Principiul egalității părților în procesul civil. Acest principiu, al egalității, semnifică aplicarea unui tratament egal părților pe toată durata desfășurării procesului civil, fără ca una dintre ele să fie avantajată în raport cu cealaltă. Mai mult decât atât, legiuitorul subliniază că normele procedurale, astfel cum au fost ele reglementate, reprezintă garanția unui exercițiu egal și fără discriminări al drepturilor procesuale ale părților.

Principiul egalității a fost consacrat legislativ prin art. 7 din Legea nr. 304/2004, republicată, conform căruia toate persoanele sunt egale în fața legii, fără privilegii și fără discriminări, justiția realizându-se în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine ori condiție socială sau orice alte criterii discriminatorii.

În literatura juridică^[2], s-a arătat că egalitatea poate fi abordată sub două aspecte, și anume: ca egalitate a părților în raporturile procesuale stabilite cu instanța, garantată prin imparțialitatea acesteia și rolul activ; ca egalitate între părți, garantată prin recunoașterea acelorași drepturi procesuale și impunerea acelorași obligații, corespunzătoare calităților procesuale, precum și prin posibilitatea acordată părților de a discuta în contradictoriu elementele de fapt și de drept ale cauzei, inclusiv prin garantarea dreptului la apărare al părților.

Principiul este cunoscut în jurisprudența instanței europene sub denumirea de „principiul egalității armelor” și reprezintă unul dintre elementele noțiunii de „proces echitabil”. Apare util a sublinia că, din perspectiva jurisprudenței instanței europene, principiul egalității armelor vizează **exclusiv modul în care părțile au fost tratate de instanță** și el nu se aplică în raporturile procesuale ale părților cu instanța. Acest principiu permite

[1] C.E.D.O., *Păduraru c. României*, hot. din 1 decembrie 2005 (M. Of. nr. 515 din 14 iunie 2006).

[2] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 141-143.

aprecierea modului în care tribunalul menține „echilibrul necesar” desfășurării unui proces echitabil, cu precădere în privința comunicării între părți a tuturor pieselor dosarului^[1].

În privința domeniului de aplicare a principiului egalității armelor, instanța europeană a decis că se aplică oricărei proceduri, fie ea contencioasă sau grațioasă, urmând a se determina dacă procedura contestată în ansamblul ei a fost echitabilă, în sensul art. 6 parag. 1 din Convenție, prin luarea în considerare a tuturor circumstanțelor cauzei, a naturii litigiului și caracterului procedurii și dacă această procedură le-a dat părților ocazia de a-și susține pretențiile în condiții care să nu le plaseze în condiții dezavantajoase una în raport cu cealaltă^[2].

Art. 9. Dreptul de dispoziție al părților. (1) Procesul civil poate fi pornit la cererea celui interesat sau, în cazurile anume prevăzute de lege, la cererea altei persoane, organizații ori a unei autorități sau instituții publice ori de interes public. (2) Obiectul și limitele procesului sunt stabilite prin cererile și apărările părților. (3) În condițiile legii, partea poate, după caz, renunța la judecarea cererii de chemare în judecată sau la însuși dreptul pretins, poate recunoaște pretențiile părții adverse, se poate învoi cu aceasta pentru a pune capăt, în tot sau în parte, procesului, poate renunța la exercitarea căilor de atac ori la executarea unei hotărâri. De asemenea, partea poate dispune de drepturile sale în orice alt mod permis de lege.

COMENTARII

1. Disponibilitatea în procesul civil. Forme de manifestare. Prin acest text normativ este consacrat legislativ principiul disponibilității, un principiu care este de esența procesului civil. În materie civilă, spre deosebire de materia penală, inițiativa declanșării procesului aparține, ca regulă generală, unei părți care își vede lezat un drept al său. Astfel, ca principiu, procesul civil este inițiat la cererea persoanei care justifică un interes, fiindu-i lezat un drept al său, însă legea admite, în prezent, ca, în cazurile expres și limitativ prevăzute, procesul să poată fi pornit la cererea oricărei alte persoane, fizice sau juridice, a unei organizații, autorități sau instituții publice ori de interes public, interesul public, iar nu cel privat, reprezentând în aceste ipoteze condiția imperativă a declanșării procesului civil.

Formele de manifestare a dreptului de dispoziție al părților în procesul civil constau în: a) dreptul părților de a stabili obiectul și limitele procesului; b) dreptul părților de a renunța la judecarea cererii de chemare în judecată sau la însuși dreptul pretins; c) dreptul fiecărei părți de a recunoaște pretențiile părții adverse și de a se învoi cu aceasta pentru a pune capăt în tot sau în parte procesului, prin încheierea unei tranzacții; d) dreptul părților de a renunța, expres sau tacit, la exercitarea căilor de atac; e) dreptul părților de a renunța la executarea unei hotărâri; f) dreptul părților de a dispune de drepturile lor procesuale în orice alt mod permis de lege.

2. Dreptul de a sesiza instanța. Articolul 192 NCPC consacră expres acest drept, sesizarea instanței fiind, de regulă, atributul persoanei al cărei drept sau interes legitim a fost lezat. Prin excepție, ori de câte ori legea (generală sau specială) prevede, sesizarea poate fi făcută nu numai de persoana lezată, ci și de alte persoane sau organe [spre exemplu, în materia recursului în interesul legii, de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, din oficiu sau la cererea ministrului justiției, colegiului

[1] C.E.D.O., *Menet c. Franței*, hot. din 14 iunie 2005; *Peric c. Croației*, hot. din 27 martie 2008, www.echr.coe.int.

[2] C. *Birsan*, *Convenția ...*, 2010, p. 444.

de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție, colegiilor de conducere ale curților de apel, precum și Avocatului Poporului (art. 514 NCPC); în materia executării silite, sesizarea instanței poate aparține și executorului judecătoresc, potrivit art. 665 alin. (1), art. 687 alin. (1), art. 691 alin. (3), art. 697 alin. (1), art. 745 alin. (3), art. 789 alin. (1), art. 819, art. 870 alin. (3) NCPC].

Momentul declanșării procesului îl constituie **data înregistrării cererii de chemare în judecată**. Principiul disponibilității, care implică dreptul părții de a deschide judecata, trebuie să își găsească aplicare și în ceea ce privește **exercitarea căii de atac** a apelului sau recursului.

3. Dreptul de a stabili obiectul și limitele procesului. Cadrul procesual, atât sub aspectul obiectului, cât și al părților între care se derulează litigiul, este, de regulă, cel fixat de părți, nefiind permis instanței ca, din oficiu, să se pronunțe în afara limitelor în care a fost investită, prin introducerea în cauză a altor persoane. Prin derogare de la acest principiu, art. 78 NCPC permite judecătorului să introducă în cauză alte persoane, în condițiile legii.

Tot astfel, în baza principiului disponibilității, reclamantul este cel care stabilește limitele judecării, instanța trebuind să respecte aceste limite, neputând acorda reclamantului mai mult decât a cerut. Însă, în virtutea rolului activ, instanța poate atrage atenția reclamantului asupra dreptului său de a modifica sau completa acțiunea, de a cere probe în completare, fără ca prin aceasta să fie nesocotit principiul disponibilității.

Respectarea de către judecători a obligației de a hotărî numai asupra obiectului cererii deduse judecării constituie garanția aplicării principiului disponibilității^[1].

În situația în care obiectul este **determinat**, instanța va judeca în limitele stabilite de reclamant, chiar dacă a fost nevoită să dea calificarea exactă cererii. Dimpotrivă, dacă obiectul este **imprecis**, instanța va solicita reclamantului să precizeze obiectul cererii, neputând să interpreteze obiectul astfel încât să evite a se pronunța asupra cererii^[2].

În cazul în care formulările reclamantului sunt neclare, confuze, de natură să împiedice determinarea cu exactitate a obiectului și temeiului juridic al cererii, instanța este **obligată să solicite lămuriri și explicații**, respectând regula dezbaterei contradictorii, în scopul de a determina obiectul cererii și temeiul său juridic, aspecte care permit exercitarea controlului judiciar.

4. Dreptul de dispoziție al părților. În cadrul procesului civil, reclamantul are dreptul de a dispune de soarta procesului, acesta putând renunța la judecata începută de el ori-când, fie verbal, fie prin cerere scrisă (art. 406 NCPC). **Renunțarea la judecată** este un act cu caracter personal, o manifestare de voință, un act de dispoziție al părții, obligatoriu pentru instanța de judecată, care nu poate refuza să ia act de renunțarea părții la judecată. Aceasta întrucât judecata nu se poate realiza decât la sesizarea celui interesat (*nemo invitus agere cogitur*), iar excepțiile sunt de strictă interpretare și aplicare. Renunțarea la judecată are ca efect stingerea procesului declanșat de reclamant, respectiv de pârât prin promovarea unei cereri reconvenționale.

Reclamantul, pârâtul titular al unei acțiuni reconvenționale sau terțul intervenient în interes propriu pot renunța nu numai la judecată, ci chiar la dreptul pretins (art. 408 NCPC). **Renunțarea la dreptul pretins** este un act de dispoziție cu caracter personal, acesta trebuind să provină de la parte sau de la mandatarul acesteia, cu procură specială în acest scop. Printr-o reglementare specială poate fi instituită interdicția renunțării la drept. Astfel, conform art. 437 alin. (1) NCC, în acțiunile privitoare la filiație nu se poate renunța la

^[1] V.M. Ciobanu, *Tratat ...*, vol. I, p. 137-138.

^[2] I.C.C.J., s. civ. și de propr. int., dec. nr. 2150 din 27 februarie 2006, *apud P. Perju*, Probleme de drept civil și procesual civil din practica secției civile și de proprietate intelectuală a Înaltei Curți de Casație și Justiție, în *Dreptul* nr. 7/2007, p. 243-244.

drept. Renunțarea la dreptul dedus judecării are ca efect stingerea definitivă a litigiului și imposibilitatea promovării unei noi cereri cu același obiect, aceeași cauză și între aceleași persoane.

Totodată, prin acordul lor, părțile pot pune capăt procesului, solicitând instanței să dea o hotărâre care să consfințească **tranzacția** încheiată (art. 438 NCPC). Există posibilitatea ca părțile să ajungă la o înțelegere în calea de atac în ceea ce privește soluționarea litigiului, situație în care acestea au posibilitatea de a solicita instanței de control judiciar să ia act de înțelegerea intervenită. Tranzacția poate interveni fie ca urmare a realizării unui acord voluntar între părți, fie ca urmare a unei medieri realizate de un mediator (art. 462 NCPC). Părțile au posibilitatea de a se prezenta oricând în cursul judecării căii de atac, chiar fără să fi fost citate, pentru a cere să se dea o hotărâre care să consfințească tranzacția lor.

Achiesarea pârâtului la pretențiile reclamantului. În cazul în care pârâtul chemat în judecată recunoaște o parte a pretențiilor formulate de reclamant împotriva sa, instanța are posibilitatea de a pronunța o hotărâre parțială în măsura recunoașterii, în sensul admiterii acțiunii reclamantului în privința pretențiilor recunoscute. Recunoașterea nu este supusă vreunei condiții de formă, astfel că ea se poate realiza fie în scris, fie verbal. Pronunțarea unei asemenea hotărâri este condiționată însă de existența cererii reclamantului formulate în acest sens (art. 436 NCPC).

Achiesarea la hotărâre. Odată ce i s-a comunicat hotărârea partea are posibilitatea de a ataca hotărârea respectivă, se poate declara de acord cu aceasta, lăsând să expire termenul de exercitare al căii de atac fără a promova calea de atac ori poate renunța expres la calea de atac prin act autentic sau declarație verbală dată în fața instanței, personal sau prin mandatar cu procură specială în acest sens, fie în ziua pronunțării hotărârii, după momentul pronunțării soluției, fie la un moment ulterior datei pronunțării hotărârii. Achiesarea nu reprezintă altceva decât renunțarea părții la declararea căii de atac pe care o are deschisă împotriva hotărârii în care a figurat ca parte și pe care o putea folosi ori renunțarea părții la calea de atac deja declarată împotriva unora sau tuturor soluțiilor cuprinse în hotărâre (art. 463 raportat la art. 404 NCPC).

De asemenea, partea poate dispune de drepturile sale **în orice alt mod permis de lege** [spre exemplu, retragerea contestației privind tergiversarea procesului (art. 523 NCPC)].

Art. 10. Obligațiile părților în desfășurarea procesului. (1) Părțile au obligația să îndeplinească actele de procedură în condițiile, ordinea și termenele stabilite de lege sau de judecător, să își probeze pretențiile și apărările, să contribuie la desfășurarea fără întârziere a procesului, urmărind, tot astfel, finalizarea acestuia.

(2) Dacă o parte deține un mijloc de probă, judecătorul poate, la cererea celeilalte părți sau din oficiu, să dispună înfățișarea acestuia, sub sancțiunea plății unei amenzi judiciare.

COMENTARII

1. Îndatoririle procesuale ale părților. Corelativ principiului disponibilității, care conferă părților dreptul de a stabili obiectul și limitele procesului, prin actul de sesizare a instanței de judecată, și de a dispune ulterior de mijloacele procedurale acordate de lege, prin această normă de principiu este instituită obligația părților de a contribui la desfășurarea procesului civil în bune condiții, la finalizarea acestuia fără întârziere.

Astfel, părțile au următoarele **obligații procesuale**: a) să-și exercite drepturile și obligațiile procesuale cu bună-credință (art. 12 NCPC); b) să urmărească desfășurarea și fina-

lizarea procesului; c) să îndeplinească actele de procedură în ordinea, în condițiile și la termenele prevăzute de lege sau de judecător; d) să-și probeze pretențiile și apărările; e) să înfățișeze mijlocul de probă pe care îl deține, atunci când judecătorul dispune aceasta, la cererea celeilalte părți sau din oficiu (art. 293 NCPC).

2. Sancțiuni. Sancțiunea nerespectării obligației referitoare la înfățișarea unui mijloc de probă deținut de parte o reprezintă aplicarea unei amenzi judiciare de către judecător, în condițiile art. 187 NCPC. Totodată, în conformitate cu dispozițiile art. 12 alin. (3) NCPC, dacă partea nu își va îndeplini cu bună-credință aceste obligații procesuale, ea va răspunde pentru prejudiciile materiale și morale cauzate celeilalte părți, potrivit art. 189 NCPC.

În literatura juridică s-a subliniat că prin această normă se consacră **principiul cooperării părților**, între ele și în raport cu instanța, care se conjugă cu **principiul rolului activ al judecătorului**, în scopul restabilirii grabnice a stabilității juridice, al afirmării și realizării preeminenței dreptului^[1].

3. Îndatoririle procesuale ale părților și accesul liber la justiție. Curtea Constituțională a statuat că exercitarea unui drept de către titularul său nu poate avea loc decât într-un anumit cadru, prevăzut de legiuitor, cu respectarea anumitor exigențe, printre care și stabilirea unor termene, după a căror expirare valorificarea respectivului drept nu mai este posibilă. Neexercitarea dreptului în termenul stabilit de lege, datorită lipsei de diligență sau relei-credințe a titularului acestuia, nu poate fi considerată o consecință a îngrădirii liberului acces la justiție al persoanelor care au pierdut posibilitatea valorificării dreptului. Stabilirea unor condiții sau a unor termene în raport de care părțile au obligația să îndeplinească actele de procedură nu poate fi considerată de natură să îngrădească accesul liber la justiție, finalitatea fiind, dimpotrivă, aceea de a-l facilita prin asigurarea unui climat de ordine, indispensabil exercitării în condiții optime a acestui drept constituțional, prevenindu-se eventualele abuzuri și limitându-se efectele perturbatoare asupra stabilității și securității raporturilor juridice civile.

De asemenea, instanța de contencios constituțional a făcut referire la cauza *Unión Alimentaria Sanders S.A. c. Spaniei*, 1989, în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că „partea interesată este, la rândul ei, ținută să aducă la îndeplinire cu diligență actele procesuale care îi revin, să nu uzeze de manevre dilatorii și să folosească posibilitățile oferite de normele procesuale interne pentru reducerea timpului în care se derulează procedura de judecată, să nu întreprindă demersuri contrare realizării acestui scop”^[2].

Art. 11. Obligațiile terților în desfășurarea procesului. Orice persoană este obligată, în condițiile legii, să sprijine realizarea justiției. Cel care, fără motiv legitim, se sustrage de la îndeplinirea acestei obligații poate fi constrâns să o execute sub sancțiunea plății unei amenzi judiciare și, dacă este cazul, a unor daune-interese.

COMENTARII

1. Cooperarea terților în procesul civil. Principiul rolului activ al judecătorului în aflarea adevărului, consacrat prin art. 22 NCPC, se află în uniune cu cel al cooperării părților, prevăzut de art. 10 NCPC, și cu principiul cooperării terților. Cooperarea terților se valorifică exclusiv în raport cu instanța de judecată investită cu soluționarea unei cauze, legea instituind în sarcina oricărei persoane, alta decât părțile din proces, **obligația de a sprijini realizarea justiției**.

^[1] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 146.

^[2] C.C., Dec. nr. 919/2007, M. Of. nr. 804 din 26 noiembrie 2007.

Legiuitorului nu indică criteriile pentru determinarea și stabilirea categoriei persoanelor în sarcina cărora stabilește această obligație de cooperare, fiind cert însă că nu poate fi vorba despre părți ori colaboratori cunoscuți ai justiției.

În opinia noastră, o astfel de obligație stă în sarcina persoanelor, fizice sau juridice, care, prin dispoziții cuprinse în norme speciale ale noului Cod de procedură civilă ori ale unor legi speciale, sunt datoare să sprijine realizarea actului de justiție, transmitând instanței de judecată, la cererea acesteia, informațiile pe care le dețin, materializate prin mijloacele de probă. Astfel, potrivit art. 255 alin. (4) NCPC, autoritățile competente sunt obligate să comunice instanței toate informațiile ori înscrisurile solicitate; conform art. 297 alin. (1) NCPC, un terț care se află în posesia unui înscris necesar soluționării procesului poate fi citat ca martor de instanță; conform art. 298 NCPC, o autoritate sau o instituție publică poate fi obligată de către instanță să prezinte un înscris.

2. Sancțiuni. Legea reglementează și o formă de constrângere la executarea obligației de cooperare, similară celei reglementate în privința părților în proces, și anume posibilitatea aplicării unei amenzi judiciare de către instanță și a obligării la plata unor daune-interese pentru prejudiciile materiale și morale cauzate, în condițiile art. 187 și art. 189 NCPC. Se vor putea aplica, prin analogie, și dispozițiile art. 12 alin. (3) NCPC, care vizează partea în proces, în ceea ce privește îndeplinirea obligațiilor procesuale cu bună-credință.

Art. 12. Buna-credință. (1) Drepturile procesuale trebuie exercitate cu bună-credință, potrivit scopului în vederea căruia au fost recunoscute de lege și fără a se încălca drepturile procesuale ale altei părți.

(2) Partea care își exercită drepturile procesuale în mod abuziv răspunde pentru prejudiciile materiale și morale cauzate. Ea va putea fi obligată, potrivit legii, și la plata unei amenzi judiciare.

(3) De asemenea, partea care nu își îndeplinește cu bună-credință obligațiile procesuale răspunde potrivit alin. (2).

COMENTARII

1. Principiul exercitării cu bună-credință a drepturilor și a obligațiilor procesuale. Textul analizat instituie principiul exercitării cu bună-credință a drepturilor procesuale conferite de lege, în virtutea căruia fiecare parte din proces are obligația unui exercițiu onest și legal al drepturilor procesuale. Ipoteza reglementată este o aplicare a principiului general consacrat de art. 1357 NCC, conform căruia oricine cauzează altuia, prin fapta sa ilicită săvârșită cu vinovăție, un prejudiciu, este obligat a-l repara, cu mențiunea că răspunderea civilă antrenată de aplicarea dispozițiilor art. 12 NCPC impune cerința **dovedirii** abuzului de drept procesual.

Două sunt condițiile și, totodată, limitele în care pot fi exercitate drepturile procesuale, și anume: a) drepturile procesuale trebuie realizate **în vederea scopului în care au fost recunoscute de lege**; b) drepturile procesuale trebuie realizate **fără a se încălca drepturile procesuale ale altei părți**.

Simpla exercitare a unor căi de atac nu face proba exercitării cu rea-credință a unor drepturi procedurale. Buna-credință a unei persoane se apreciază în raport de atitudinea sa față de obligația care îi incumbă^[1]. Așa cum a reținut Curtea Constituțională^[2], exercitarea de către o persoană a unui drept care îi este recunoscut prin lege nu poate să jus-

[1] A se vedea, în acest sens, și I.C.C.J., s. com., dec. nr. 2547 din 13 aprilie 2005, în Dreptul nr. 7/2006, p. 249.

[2] C.C., Dec. nr. 73/1995, M. Of. nr. 177 din 8 august 1995.

tifice, prin ea însăși, o prezumție a relei-credințe. Exercițarea abuzivă a unui drept se produce numai în situația în care acel drept se realizează în alt scop decât cel pentru care legea l-a recunoscut.

Totodată, în considerarea acestui principiu consacrat prin norma procesuală analizată, părțile au îndatorirea să își îndeplinească și obligațiile procesuale cu bună-credință. Dispoziția este complementară celei cuprinse în art. 10 NCPC, referitoare la obligațiile părților în desfășurarea procesului.

2. Sancțiuni. Sancțiunea unui exercițiu abuziv al drepturilor și obligațiilor procesuale o constituie aplicarea unei **amenzi judiciare** și antrenarea **răspunderii civile** pentru prejudiciile materiale și morale cauzate celeilalte părți în proces, potrivit art. 187 și art. 189 NCPC.

3. Principiul bunei-credințe în tratatele internaționale privitoare la drepturile omului. Principiul bunei-credințe a fost consacrat prin art. 17 din Convenția europeană a drepturilor omului, intitulat „Interzicerea abuzului de drept”, conform căruia nicio dispoziție din Convenție nu poate fi interpretată ca implicând, pentru un stat, un grup sau un individ, dreptul de a desfășura o activitate sau de a îndeplini un act ce urmărește distrugerea drepturilor sau libertăților recunoscute de Convenție sau de a aduce limitări mai ample acestor drepturi și libertăți decât acelea prevăzute de Convenție. Este vorba despre un principiu regăsit și în prevederile art. 54 din Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii și ale art. 30 din Declarația universală a drepturilor omului.

Articolul 17 din Convenție interzice, practic, abuzul de drept cu referire la drepturile și libertățile garantate de Convenție și de protocoalele sale adiționale, iar dispozițiile sale trebuie corelate cu cele cuprinse în art. 18, conform cărora restricțiile ce pot fi aduse drepturilor și libertăților stipulate prin Convenție nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute. Prin urmare, abuzul de drept poate fi invocat în legătură cu un alt drept garantat de Convenție numai atunci când se pretinde existența încălcării unui astfel de drept, el neavând o existență independentă, autonomă.

Principiul bunei-credințe fiind astfel reglementat, în literatura juridică de specialitate s-a considerat că ar putea fi acceptată existența unui „drept fundamental la un comportament conform cu principiul bunei-credințe, un drept care nu se poate exercita abuziv”^[1].

Art. 13. Dreptul la apărare. (1) Dreptul la apărare este garantat.

(2) Părțile au dreptul, în tot cursul procesului, de a fi reprezentate sau, după caz, asistate în condițiile legii. În recurs, cererile și concluziile părților nu pot fi formulate și susținute decât prin avocat sau, după caz, consilier juridic, cu excepția situației în care partea sau mandatarul acesteia, soț ori rudă până la gradul al doilea inclusiv, este licențiată în drept.

(3) Părților li se asigură posibilitatea de a participa la toate fazele de desfășurare a procesului. Ele pot să ia cunoștință de cuprinsul dosarului, să propună probe, să își facă apărări, să își prezinte susținerile în scris și oral și să exercite căile legale de atac, cu respectarea condițiilor prevăzute de lege.

(4) Instanța poate dispune înfățișarea în persoană a părților, chiar atunci când acestea sunt reprezentate.

COMENTARIU

1. Principiul dreptului la apărare. Alineatul (1) al art. 13 cuprinde o dispoziție imperativă de principiu, una declarativă, în sensul că dreptul la apărare este garantat în tot cursul procesului civil. Sunt reiterate astfel dispozițiile art. 24 din Constituție.

[1] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 147.

Principiul dreptului la apărare se materializează în mai multe ipoteze, și anume: a) dreptul părților de a fi reprezentate sau, după caz, asistate, în condițiile legii, în tot cursul procesului; b) dreptul părților de a participa la toate fazele de desfășurare a procesului, complementar dispozițiilor art. 14 NCPC, care reglementează principiul contradictorialității; c) dreptul părților de a lua cunoștință de cuprinsul dosarului, de a propune probe, de a-și face apărări, de a-și prezenta susținerile în scris și oral, în condițiile prevăzute de lege; d) dreptul părților la exercițiul căilor legale de atac, în condițiile prevăzute de lege.

2. Dreptul părților de a fi reprezentate sau asistate în proces. Cu referire la dreptul părților de a fi reprezentate sau, după caz, asistate în tot cursul procesului, trebuie menționat că norma evocă toate formele de reprezentare în proces, reglementate în detaliu în cuprinsul art. 80 NCPC, și anume: reprezentarea legală și obligatorie, reprezentarea convențională și facultativă, precum și reprezentarea judiciară.

3. Dreptul părților de a fi asistate în proces. Asistarea în condițiile legii semnifică dreptul părții de a beneficia de serviciile unui avocat, în condițiile legii, norma făcând trimitere la dispozițiile art. 90 NCPC, care reglementează condițiile de acordare a asistenței judiciare. Elementul de noutate îl reprezintă **obligativitatea reprezentării și a asistării printr-un avocat în fața instanței de recurs** [art. 83 alin. (3), art. 84 alin. (2) NCPC]. Astfel, în fața instanței de recurs, cererile și concluziile părților pot fi formulate și susținute numai printr-un avocat sau, după caz, consilier juridic, în ipoteza unei persoane juridice parte în proces. Situația de excepție vizează existența unei licențe în drept pe care o are „partea sau mandatarul acesteia”, în cazul în care mandatar este soțul ori ruda până la gradul al II-lea inclusiv a acesteia. Dispoziția fiind una imperativă, aplicarea ei este limitată la ipoteza pe care o reglementează, fără posibilitatea de aplicare prin analogie în alte situații.

Potrivit art. XI din Legea nr. 2/2013^[1] privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, în aplicarea dispozițiilor art. 13 alin. (2) NCPC, în cazul instanțelor judecătorești și parchetelor, în recurs, **cererile și concluziile** pot fi formulate și susținute de către președintele instanței sau de către conducătorul parchetului, de către consilierul juridic ori de către judecătorul sau procurorul desemnat, în acest scop, de președintele instanței ori de conducătorul parchetului.

4. Garanție a realizării dreptului la un proces echitabil. Din perspectiva Convenției europene, dreptul la apărare prezintă o importanță deosebită în cadrul unui proces echitabil și este reglementat în detaliu în cuprinsul art. 6 parag. 3 lit. c), cu referire specială la procesul penal.

Prezența părții în fața instanței de judecată și asigurarea condițiilor pentru ca aceasta să participe la toate fazele de desfășurare a procesului reprezintă o garanție a realizării dreptului la un proces echitabil. Așa fiind, dispoziția se impune a fi completată cu cele care reglementează dreptul părții de a fi asistată gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba în care se desfășoară procesul, precum și cu acele dispoziții care reglementează dreptul la asistență judiciară, în condiții compatibile cu exigențele unui proces echitabil.

Art. 14. Contradictorialitatea. (1) Instanța nu poate hotărî asupra unei cereri decât după citarea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel.

(2) Părțile trebuie să își facă cunoscute reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, după caz, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretențiile și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească, astfel încât fiecare dintre ele să își poată organiza apărarea.

[1] M. Of. nr. 89 din 12 februarie 2013.

(3) Părțile au obligația de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor în mod corect și complet, fără a denatura sau omite faptele care le sunt cunoscute. Părțile au obligația de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurări de fapt relevante în cauză.

(4) Părțile au dreptul de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță din oficiu.

(5) Instanța este obligată, în orice proces, să supună discuției părților toate cererile, excepțiile și împrejurările de fapt sau de drept invocate.

(6) Instanța își va întemeia hotărârea numai pe motive de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse, în prealabil, dezbaterii contradictorii.

COMENTARIU

1. Principiul contradictorialității. Forme de exprimare. Prin norma analizată este consacrat principiul contradictorialității, care este de esența procesului civil, implicând pentru părți următoarele **drepturi procesuale**: a) dreptul părților de a se înfățișa în persoană în fața instanței de judecată, corelativ cu obligația instanței de a dispune citirea părților; b) dreptul părților de a-și face cunoscute reciproc și în timp util, direct sau prin intermediul instanței, după caz, motivele de fapt și de drept pe care își întemeiază pretenții și apărările, precum și mijloacele de probă de care înțeleg să se folosească; c) dreptul părților de a discuta și argumenta orice chestiune de fapt sau de drept invocată în cursul procesului de către orice participant la proces, inclusiv de către instanță, din oficiu.

Corelativ acestor drepturi există și **obligații procesuale ale părților și ale instanței de judecată**, după cum urmează: a) obligația părților de a expune situația de fapt la care se referă pretențiile și apărările lor, în mod corect și complet, fără a denatura faptele care le sunt cunoscute; b) obligația părților de a expune un punct de vedere propriu față de afirmațiile părții adverse cu privire la împrejurările de fapt relevante în cauză; c) obligația instanței de a hotărî asupra unei cereri numai după citirea sau înfățișarea părților, dacă legea nu prevede altfel; d) obligația instanței de a-și întemeia hotărârea numai pe motivele de fapt și de drept, pe explicații sau pe mijloace de probă care au fost supuse în prealabil dezbaterii contradictorii.

Invocat în legătură cu drepturile părților în proces, în literatura juridică s-a afirmat, cu deplin temei, că acest principiu ar putea fi invocat în legătură cu drepturile **oricărui participant în proces** (martor, procuror, subiecții procedurii administrative prealabile), fără a avea în mod necesar calitatea de parte, dacă el justifică un interes^[1].

2. Principiul contradictorialității în jurisprudența C.E.D.O. Principiul contradictorialității se degajă și din jurisprudența europeană creată prin interpretarea pe care Curtea a dat-o art. 6 din Convenția europeană, ce consacră dreptul la un proces echitabil. Astfel, Curtea Europeană a decis că dreptul la o procedură contradictorie implică, în esență, posibilitatea părții de a lua cunoștință de toate piesele și observațiile judecătorului, de natură să influențeze decizia și de a le discuta^[2].

Potrivit Curții, acest principiu nu vizează exclusiv părțile între ele, ci și Ministerul Public, și chiar o altă jurisdicție independentă participantă la o fază superioară a procesului.

Instanța europeană distinge în privința aplicării **principiilor contradictorialității și egalității armelor**, pentru ipoteza comunicării actelor dosarului. Se arată astfel că, dacă absența comunicării unei piese a dosarului vizează exclusiv una dintre părțile în proces,

[1] I. Deleanu, *Tratat ...*, vol. I, 2010, p. 151.

[2] C.E.D.O., *Morel c. Franței*, hot. din 6 iulie 2000, www.echr.coe.int.

cealaltă parte cunoscând-o, situația va fi examinată prin prisma principiului egalității armelor, care impune tratarea egală a părților cu privire la luarea la cunoștință a tuturor pieselor unui dosar. În ipoteza în care amândouă părțile au fost private în aceeași măsură de posibilitatea luării la cunoștință a unei piese a dosarului, a unei informații utile produse judecătorului, fără ca ele să fie în măsură să o discute, această situație se va discuta pe terenul principiului contradictorialității^[1].

Art. 15. Oralitatea. Procesele se dezbate oral, cu excepția cazului în care legea dispune altfel sau când părțile solicită expres instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar.

COMENTARII

1. Principiul oralității. Forme de exprimare. Prin textul normativ analizat este consacrat principiul oralității, conform căruia, de regulă, procesele se dezbate oral. Acest principiu reprezintă garanția contradictorialității efective a dezbaterilor și a exercițiului dreptului la apărare. Oralitatea presupune dreptul părților de a-și susține verbal pretențiile, de a discuta regularitatea actelor de procedură și de a formula concluzii.

2. Excepții. Două sunt situațiile care admit excepția de la regula oralității, și anume: a) dacă **legea dispune altfel**; procedura contencioasă este, de regulă, orală, excepție făcând, spre exemplu, soluționarea conflictului de competență și procedura ordonanței președințiale [art. 135 alin. (4), art. 998 alin. (2) NCPC]; b) când **părțile solicită expres** instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar. Conferind părților un drept de dispoziție cu privire la dezbaterile contradictorii în fața instanței de judecată, drept cu privire la care instanța nu ar putea aprecia, ci doar ar constata această manifestare de voință, se subliniază și caracterul acestui principiu, care nu este unul de ordine publică, câtă vreme admite o abdicare, astfel cum în mod temeinic s-a considerat și în literatura juridică^[2].

Art. 16. Nemijlocirea. Probele se administrează de către instanța care judecă procesul, cu excepția cazurilor în care legea stabilește altfel.

COMENTARII

1. Administrarea probelor de către instanța care judecă. Regula. Este consacrat prin această normă **principiul nemijlocirii**, conform căruia, de regulă, probele sunt administrate de către instanța care judecă procesul, fiind vorba de completul de judecată investit cu soluționarea unei anumite cauze.

2. Excepții. Legea admite și reglementarea unor cazuri de excepție, expres și limitativ prevăzute, situații în care instanța nu va administra ea însăși, în mod direct, probele, precum: administrarea probelor de către avocații părților (art. 239 NCPC); administrarea probelor prin comisie rogatorie [art. 261 alin. (2) NCPC]; asigurarea probelor (art. 359 și urm. NCPC); valorizarea dovezilor administrate în fața instanței necompetente (art. 137 NCPC); valorizarea probelor administrate de instanța de la care pricina s-a strămutat (art. 145 NCPC); valorizarea probelor de către instanța de trimitere [art. 498 alin. (2) NCPC].

Art. 17. Publicitatea. Ședințele de judecată sunt publice, în afară de cazurile prevăzute de lege.

[1] C. Bîrsan, Convenția ..., 2010, p. 497-498.

[2] I. Deleanu, Tratat ..., vol. I, 2010, p. 152.

COMENTARIU

1. Principiul publicității ședințelor de judecată. Acest articol consacră principiul publicității ședințelor de judecată în procesul civil, conform căruia, de regulă, ședințele de judecată sunt publice. La orice ședință de judecată, accesul publicului este permis în limitele determinate de capacitatea sălii de judecată și de necesitatea asigurării ordinii și solemnității ședinței.

Norma analizată reia o dispoziție de principiu cuprinsă în art. 12 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată, conform căreia ședințele de judecată sunt publice, în afară de cazurile prevăzute de lege, iar pronunțarea hotărârilor se face în ședință publică, cu excepția cazurilor prevăzute de lege. Totodată, principiul publicității dezbaterilor judiciare a fost consacrat și constituțional prin art. 127 din Constituție.

Principiul publicității ședințelor de judecată în procesul civil, alături de **principiul contradictorialității** și de acela al **oralității**, consacrate prin art. 14 și art. 15 NCP, prezintă, împreună, **garanții fundamentale** ale dreptului la un proces echitabil.

2. Excepțiile. Excepțiile de la respectarea acestui principiu sunt reprezentate de acele cazuri expres și limitativ prevăzute de lege, care permit o desfășurare a ședințelor de judecată „cu ușile închise”, fără prezența publicului, de regulă, în camera de consiliu. Ori de câte ori judecata nu se desfășoară în ședință publică, ci fără prezența publicului, vor avea acces în camera de consiliu sau în sala de judecată părțile, apărătorii sau reprezentanții lor, persoanele care asistă minorii, martorii, experții, traducătorii, interpreții și alte persoane, în afara celor expres enumerate, cărora li se permite de instanță să asiste la proces, în cazul în care prezența lor este justificată pe motive temeinice (credem că în această categorie pot fi incluse persoanele care sunt însoțitori permanenți ai unei părți care suferă de o infirmitate fizică și are nevoie de ajutor; studenții facultăților de drept care au obligația efectuării practicii la instanța de judecată).

Indiferent dacă ședința este sau nu publică, **pronunțarea hotărârii** are loc întotdeauna în ședință publică, sub sancțiunea nulității hotărârii, sub rezerva dispozițiilor art. 396 alin. (2) NCP, când președintele instanței stabilește că, în caz de amânare a pronunțării, pronunțarea hotărârii se va face prin punerea soluției la dispoziția părților prin mijlocirea grefei instanței.

3. Caracterul nepublic al cercetării procesului. În actuala reglementare a Codului de procedură civilă, excepția devine regulă pentru judecata în fața primei instanțe, celeritatea ca imperativ justificând această abdicare de la principiul publicității ședințelor de judecată, care rămâne specific cercetării procesului în căile de atac. Astfel, art. 213 NCP instituie principiul caracterului nepublic al cercetării judecătorești în fața primei instanțe. Numai dezbaterile fondului și pronunțarea hotărârii au loc în ședință publică, potrivit art. 244 alin. (1) și art. 402 NCP.

Întreaga cercetare judecătorească se realizează fără prezența publicului, în **camera de consiliu sau în sala de judecată**. Regula privește faza cercetării procesului în fața primei instanțe. În căile de atac, art. 240 alin. (2) NCP prevede că cercetarea procesului va avea loc în ședință publică, atunci când se apreciază că faza cercetării procesului este necesară.

O derogare de la acest principiu este admisă însă în următoarele situații:

a) când printr-o normă generală sau specială se prevede **caracterul public al cercetării procesului**, cum ar fi, spre exemplu, cercetarea procesului în căile de atac, dacă se apreciază necesară o astfel de cercetare [art. 240 alin. (2) NCP]. Ca atare, ori de câte ori se prevede expres judecata în ședință publică, suntem în prezența unei reglementări speciale, derogatorii de la principiul caracterului nepublic al cercetării procesului;

b) când instanța de judecată apreciază, în funcție de circumstanțele concrete ale cauzei, că dezbaterile fondului în ședință publică este de natură să vatăme ordinea publică,

moralitatea, interesele minorilor, viața privată a părților sau interesele justiției; în această ipoteză există posibilitatea instanței, la cerere sau din oficiu, să dispună ca **dezbaterea fondului**, care, de regulă, are loc în ședință publică, potrivit art. 244 alin. (1) NCPC, să se desfășoare în întregime sau parțial **fără prezența publicului**.

Potrivit art. XII din Legea nr. 2/2013, dispozițiile noului Cod de procedură civilă privind cercetarea procesului și, după caz, dezbaterea fondului în camera de consiliu se aplică proceselor pornite începând cu data de 1 ianuarie 2016; în procesele pornite începând cu data de 15 februarie 2013 și până la data de 31 decembrie 2015, cercetarea procesului și, după caz, dezbaterea fondului se desfășoară în ședință publică, dacă legea nu prevede altfel.

4. Garanție a dreptului la un proces echitabil. Articolul 6 parag. 1 din Convenția europeană dispune în mod expres că fiecare persoană are dreptul la judecarea în mod public a cauzei sale, impunând astfel o condiție distinctă a procesului echitabil. S-a considerat că justițiabilii sunt protejați astfel împotriva unei justiții secrete, nesupuse controlului public, transparența pe care o asigură publicitatea dezbaterii judiciare asigurând derularea unui proces echitabil.

Potrivit instanței europene, acest principiu implică publicitatea dezbaterilor în fața instanței, precum și publicitatea pronunțării hotărârii adoptate^[1]. Curtea a statuat că, într-o procedură care se derulează în fața primei și singurei instanțe, dreptul la un proces public implică dreptul la o ședință publică, exceptând situațiile care justifică desfășurarea ei „cu ușile închise”. Se recunoaște însă dreptul persoanei interesate de a renunța la exercițiul publicității, însă renunțarea la publicitate trebuie să fie neechivocă și să nu pună în discuție un interes public important^[2].

Totodată, este important de evidențiat că, potrivit jurisprudenței instanței europene, principiul publicității nu este unul absolut, astfel că dreptul de a obține o hotărâre judecătorească într-un termen rezonabil ar putea fi luat în considerare pentru a determina dacă dezbaterile publice corespund unei adevărate nevoi sociale după ce procesul a fost public în primă instanță. Prin urmare, se acceptă că, în fața instanței de control judiciar, investite exclusiv cu examinarea unor probleme de drept, iar nu de fapt, se poate abdică de la principiul publicității^[3].

Cu referire la pronunțarea hotărârilor în mod public, Curtea a decis că asigurarea controlului puterii judiciare de către public se poate realiza, cel puțin pentru o instanță de control judiciar, prin depunerea la grefă a textului integral al hotărârii, pentru ca aceasta să fie accesibilă tuturor și prin citirea în ședință publică a dispozitivului hotărârii. Totuși, ar fi contrar principiului publicității procesului refuzul unei instanțe de apel de a pune la dispoziția publicului motivarea deciziei sale^[4].

Art. 18. Limba desfășurării procesului. (1) Procesul civil se desfășoară în limba română.

(2) Cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii.

(3) Cetățenii străini și apatrizii care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță și de a pune concluzii, prin traducător autorizat, dacă legea nu prevede altfel.

(4) Cererile și actele procedurale se întocmesc numai în limba română.

[1] C.E.D.O., *Pretto ș.a. c. Italiei*, hot. din 8 decembrie 1983, www.echr.coe.int.

[2] C.E.D.O., *Pauger c. Austriei*, hot. din 28 mai 1997; *Håkansson și Sturesson c. Suediei*, hot. din 21 februarie 1990, www.echr.coe.int.

[3] C.E.D.O., *Koottummel c. Austriei*, hot. din 10 decembrie 2009, www.echr.coe.int.

[4] C. *Bîrsan*, Convenția ..., 2010, p. 520.

COMENTARII

1. Limba desfășurării procesului civil. Conform dispozițiilor imperative ale textului analizat, limba română este limba oficială în care se desfășoară procesul civil. În același sens sunt dispozițiile art. 14 alin. (1) din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată. Norma reiterează, practic, prevederile art. 14 din actul normativ mai sus evocat, reglementând cu valoare de principiu două ipoteze, și anume:

a) cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, în condițiile legii. Astfel, art. 14 alin. (3) din Legea nr. 304/2004 precizează că, atunci când una sau mai multe părți solicită să se exprime în limba maternă, instanța va asigura, în mod gratuit, folosirea unui interpret sau a unui traducător autorizat. În cazul în care toate părțile solicită ori sunt de acord să se exprime în limba maternă, instanța va asigura exercițiul acestui drept, cu respectarea principiilor contradictorialității, oralității și publicității;

b) cetățenii străini și apatrizii care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română au dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, de a vorbi în instanță și de a pune concluzii prin traducător autorizat, dacă legea nu prevede altfel.

Conform art. 14 alin. (6) din Legea nr. 304/2004, republicată, în oricare dintre cele două ipoteze mai sus evocate, dezbaterile purtate în limba maternă vor fi consemnate în limba română, obiecțiunile formulate de cei interesați cu privire la traduceri și consemnarea acestora trebuind să fie rezolvate de instanță până la încheierea dezbaterilor, consemnându-se în cuprinsul încheierii de ședință. Toate actele întocmite de interpretul sau traducătorul autorizat vor fi semnate pentru conformitate, în următoarele situații: a) când ele au fost redactate de traducător; b) atunci când consemnarea s-a făcut în baza traducerii interpretului.

2. Obligația întocmirii cererilor și a actelor procedurale în limba română. Alineatul (5) al art. 14 din Legea nr. 304/2004, republicată, impune, însă, în mod imperativ, la fel ca alin. (4) al normei analizate, obligația întocmirii cererilor și a actelor procedurale în limba română. Așa fiind, toate cererile și actele procedurale întocmite de părțile care nu înțeleg sau nu vorbesc limba română vor fi redactate exclusiv în limba română, prin intermediul unui traducător autorizat și pe cheltuiala acestora, textul instituind, practic, obligația părților de a se exprima în scris în limba română.

3. Garanția a dreptului la apărare. Referitor la limba în care se desfășoară procedura de judecată, instanța europeană a statuat în sensul că garantarea dreptului la apărare presupune ca partea să fie în măsură să înțeleagă și să comunice în limba în care se desfășoară procedura de judecată, cu referire specială la procesul penal. Așa fiind, acuzatul care nu înțelege sau nu vorbește limba oficială are dreptul la asistare gratuită de către un interpret care să îi traducă toate actele procedurii angajate împotriva sa pentru a putea beneficia de un proces echitabil. Dreptul la asistență gratuită a unui interpret se referă nu doar la declarațiile orale în ședința de judecată, ci și la înscrisurile aflate la dosarul cauzei, precum și la hotărârea pronunțată în cauză^[1].

Art. 19. Continuitatea. Judecătorul investit cu soluționarea cauzei nu poate fi înlocuit pe durata procesului decât pentru motive temeinice, în condițiile legii.

COMENTARII

1. Imposibilitatea înlocuirii judecătorului pe durata procesului. Textul consacra principiul continuității, conform căruia, odată investit cu soluționarea unei cauze concrete,

[1] C.E.D.O., *Kamasinski c. Austriei*, hot. din 19 decembrie 1989, www.echr.coe.int.